

บทสรุป

การขยายของไทยแห่งจากถาวร เดิมมาจนถึงสมัย

เมื่อได้ทำสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับต่างประเทศแล้ว ก็มีการตั้งประเทศขึ้นอย่าง
ขยายในเอเชียไชนามากที่สุดในยุคนี้ เพราะฉะนั้น เกือบจะหมดเวลาเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ทำในฉางใต้
เป็นไปตามหนังสือสัญญา คือเลือกเก็บค่าธรรมเนียมเดินสินค้าเข้าออกตามที่ตั้งของท่าเรือ และ
เลือก สมบัติต่างของบ้านอื่นเป็นอุปสรรคต่อการค้าขายในเอเชีย * เรื่องต่างประเทศจึงเข้ามาค้า
ขายในเมืองไทยมากขึ้น ตามที่ขอพบของหม่อมทัฬหี เสด็จว่า วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๖๕
เรือดำน้ำในของอเมริกาเข้ามาค้าขายหลังจากที่มิได้เข้ามาถึง ๑๖ ปี เมื่อวันที่ ๑ มกราคม
พ.ศ. ๒๓๖๕ มีเรือดำน้ำอยู่ในแม่น้ำถึง ๑๓ ลำ หนังสือกรมการโยธาธิการกล่าวว่า ภายในเวลา
๑๕ เดือนนับแต่วันลงนามในร่างสนธิสัญญา มีเรือลูกค้าเข้ามาถึง ๑๓๓ ลำ และตัวเรือในกรุงเทพฯ
แบ่งเรือออกไปค้าขายต่างประเทศถึง ๒๗ ลำ ซึ่งเป็นจำนวนมากไม่เฉพาะกรุงเทพฯ แต่ยังมี
สินค้าไทยขายตลอด เงินทองเข้ามาในประเทศไทยเป็นอันมาก จนเมืองต้องออกกฎหมายควบคุมการค้า
เดินเรือใหญ่ในลำแม่น้ำ * ดังปรากฏในพจนานุกรม พ.ศ. ๒๓๖๕ (พ.ศ. ๒๓๖๕) ว่า

... เจ้าพระยาบวรวิจิตรมหาบัญชาธิบดีว่าการมหาดไทย มีหนังสือกราบทูลเกล้าฯ ถวายว่า ผู้ที่วันนี้
เรือลูกค้าเมืองต่างประเทศเข้ามาค้าขายมาก เรือใหญ่หลายลำกว่าที่เดิมเป็น
อันนับกัน แต่ก็ยังมีเรือกลองเรือเล็กอีกเป็นอันมาก

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ไม่สมบูรณ์ หน้า ๓๔๖

เรื่องว่า การค้ากับ ประวัติศาสตร์ไทย (เรื่องในรัชกาลที่ ๒) พระนคร

พ.ศ. ๒๔๖๕) หน้า ๓๖๖-๓๖๗

เกิดความตื่นเพราะเรือโตมกับ แลควาอื่นเป็นพลาอย่าง ของระชา...
 บัญชีไว้เป็นค... ขยายสำหรับแล้วนักเป็น... จึงมีระบบราคาของกาสร...
 แยกออกมาเรือตุ๊กตาวิชาเข้ามากำชายล... กวงเพทระ...
 สำหรับเรือใหญ่ มีว่าทอเบเร็ดเล็กก็เองในเวลา... ในการนี้ถูกทำให้ของ...
 มหานคร ก็สร้างเรือใบใหญ่ ๆ ขึ้นมา... เรือถูกทำลงพระ...
 ขึ้นทุกปี จนถึงในปีที่ ๓ แห่งรัชกาลปัจจุบันนี้... แลเรือถูกทำทำ...
 นี้ด้วยรอยคำขึ้นใหม่แล้ว... ด้วยความในท้องน้ำก็เกิดมี...
 ต่างประเทศก็เข้ามาอย่างมากขึ้น... ในรัชระ...
 เรือเล็ก ๓ ชื่อ... แลของ...
 ๓ ชื่อ... รวมเป็น ๒๖ ชื่อ
 ด้วยกัน...

จากตำนานพระราชพงศาวดารของพระ...
 จิตรกรวัย จ.ศ. ๑๒๖๘ (พ.ศ. ๒๔๙๑) ถึงกล่าวถึงว่า...
 ขึ้น บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น

...คือว่าตั้งแต่... ยอน... ในวง...
 พึงถือที่... การค้าขายที่กรุงสยามใน...
 เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลอันเป็นปัจจุบันนี้...
 การค้าขายของพระบาทสมเด็จพระที่นั่งจักรีมหาสุริยวงศ์...
 ชาวต่างประเทศได้ทราบการนี้...
 ความศึกษาเล่าเรียนนั้น...
 เริ่มการการค้าขายมากขึ้นกว่า...
 ...

“จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ของกรมราชเลขา...
 จ.ศ. ๑๒๖๘ เล่มที่ ๓๔

หนึ่งสี่ร้อยหกพันแล้ว ... ถูกกล่าวโทษว่าจ้างประเวณี เขามีค่าความมากมายขึ้นไปกว่า
 ปีครึ่งอีก จนตัวก็มีเรือถูกตีไปมาเนือง ๆ ทุกสัปดาห์หาวิธีไต่สวน เงินทองของเอง
 ประเทศก็เข้ามาจับจ่ายในประเทศมากมาย และถูกกล่าวจ้างประเวณีบางพวกก็มาซื้อ
 มาเช่าที่ ^๑ ^๒ อื่นก็มาจ้าง และสินค้าในเมืองนี้ที่คนนอกประเทศประสงค์จะซื้อ
 บรรทุกเรือไป ราษฎรก็มีความยินดีหาขายแก่ถูกกล่าวจ้างประเวณีทุกฉบับ และทำ
 นานาและไร้อุปและอื่น ๆ มากขึ้นกว่าเมื่อก่อนบ้างอยู่นั้น คนสยามบางพวกเป็นอัน
 มาก ก็ไปรับจ้างคนนอกประเทศทำการงานต่าง ๆ และให้ไปสอบได้ไปจ้างคนนอก
 มีความยินดี การทั้งปวงนี้เป็นเจริญขึ้นแก่บ้านเมืองและราษฎรฝ่ายสยาม...

เรือค้าขายของไทยที่เดินทางไปค้าขายยังต่างประเทศโดยชักธงช้างเผือก (ซึ่งปรากฏ
 ในพจนานุกรม พ.ศ. ๑๙๒๒ (พ.ศ. ๒๔๘๕) ที่จังหวัดสมุทรสาคร อ่าววิเศษ อ่าวสิงคโปร์ และ
 ที่ฮ่องกง เป็นเครื่องหมายวิสัยสยามการ กงสุลฝ่ายสยาม มีอำนาจเต็มเพื่อจะนำเรือการค้า
 ของไทยซึ่งออกไปค้าขายยังฮ่องกง การค้าขายกับประเทศทางยุโรปเจริญขึ้น มีการค้า
 กับประเทศจีนกลาง พ.ศ. ๒๔๓๕ มูลค่าการค้าเพิ่มขึ้นถึง ในการค้าของอังกฤษ
 ๑,๕๐๐,๐๐๐ ปอนด์ สินค้าเข้า ๑,๕๕๐,๐๐๐ ปอนด์ มูลค่าสินค้าเพิ่มขึ้นในปีต่อ ๆ มา ถึง
 ปรากฏว่า พ.ศ. ๒๔๓๗ (พ.ศ. ๑๙๙๔) สินค้าออกมีมูลค่าถึง ๒,๕๕๐,๐๐๐ ปอนด์ และสินค้า
 เข้ามีมูลค่าถึง ๑,๙๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ^๖

“สวน อื่นคง สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ (เรื่องวิเทศ
 อภิ-รมบริการ ทวีต พ.ศ. ๒๔๕๕) หน้า ๑๙๖-๑๙๗

“พจนานุกรมการทูตโลกสมัย ร.๕ หน้า ๑ เรื่องเกี่ยวกับเรือการค้า
 พ.ศ. ๑๙๒๒ ตอนที่ ๓๘

^๖ W.A. Graham, Giam : A Handbook of Practical Commercial and
 Political Information, 2nd. edition, (London : Alexander Moring
 Ltd., The De La More Press, 1912) pp.382-383

หลังจากที่สถาบันวิจัยแล้ว การตั้งธนาคารออกจำหน่ายเงินเร็วขึ้น มีหลักฐานว่า
 ในตอนครึ่งแรกของพุทธศักราชที่ ๒๔ มีคำสั่งออกเป็นจำนวนมาก พ.ศ.๒๔๓๑ - ๒๔๓๒ มี
 สั่งออกประมาณ ๔๕๐,๐๐๐ บาท และได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วใน พ.ศ.๒๔๓๓ - ๒๔๓๔ มี
 สั่งออกประมาณ ๑,๔๕๐,๐๐๐ บาท สิทธิพิเศษอื่น ๆ สั่งออกเพิ่มขึ้น มีทั้ง ไม้ขีด และ
 ยาง ส่วนไม้ทอกนั้น พ.ศ.๒๔๓๕ สั่งออก ๒๒๕,๐๐๐ บาท ใน พ.ศ.๒๔๓๖ สั่งออกเพียง
 ๑๗,๐๐๐ บาทเท่านั้น การเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนไปจากการ เศรษฐกิจแบบการค้าแลกเปลี่ยน
 สินค้า (barter economy) มาเป็นการ เศรษฐกิจแบบใช้เงิน (money economy) ^๓

รายได้ของรัฐบาลไทยตั้งแต่ปี ๑ ก่อนที่สถาบันวิจัยแล้ว

พ.ศ.	๒๔๓๕	๑,๒๕๕,๕๕๕	บาท
พ.ศ.	๒๔๓๖	๑,๔๕๓,๔๕๖	บาท
พ.ศ.	๒๔๓๗	๑,๕๐๖,๐๑๕	บาท
พ.ศ.	๒๔๓๘	๑,๕๕๕,๖๐๓	บาท
พ.ศ.	๒๔๓๙	๑,๕๖๖,๕๐๕	บาท

หลังจากที่สถาบันวิจัยแล้วรายได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

พ.ศ.	๒๔๔๐	๑,๕๕๑,๒๕๕	บาท
พ.ศ.	๒๔๔๑	๑,๕๕๗,๓๖๕	บาท
พ.ศ.	๒๔๔๒	๒,๐๐๕,๓๕๕	บาท
พ.ศ.	๒๔๔๓	๑,๕๕๕,๓๖๐	บาท

^๓ James G. Ingram, Economic Change in Thailand Since 1950,

(California : Stanford University Press, 1955), pp.22, 38, 93-94, 175, 123

พ.ศ.	๒๔๓๐	๒,๔๕๗,๕๒๑	บาท
พ.ศ.	๒๔๔๕	๒,๔๕๐,๒๕๑	บาท
พ.ศ.	๒๔๕๕	๒,๕๒๑,๑๕๕	บาท
พ.ศ.	๒๔๖๒	๒,๕๕๕,๕๖๓	บาท
พ.ศ.	๒๔๗๓	๒,๕๕๐,๕๖๒	บาท
พ.ศ.	๒๔๗๕	๒,๕๗๕,๐๕๑	บาท
พ.ศ.	๒๔๘๕	๒,๕๖๕,๕๕๐	บาท
พ.ศ.	๒๔๙๐	๒,๕๖๕,๕๗๕	บาท ^๔

หลังจากการกำหนดอัตราภาษีอากรทั่วโลกเป็นขั้นบันได การขยายของไทยก็เริ่มไปตามแผนพัฒนาการงบประมาณ การผูกขาดการค้าของพระคลังสินค้าและการค้าเสรีของหลวงเป็นอันยกเลิก

ลักษณะการตั้งพระคลังสินค้าเพื่อหาประโยชน์จากที่ไปในการค้านี้ คงเป็นเพราะเมื่อสร้างประเทศเข้ามาค้าขายเป็นครั้งแรกนั้น ไม่มีใครที่ขายด้วยจึงพอใจที่จะขายกับรัฐบาล ก็จะเกิดการผูกขาดขึ้นในรัฐต่าง ๆ ในอินเดีย ไปรเทศ ซึ่งออกนอกรายทางตะวันออก ได้กล่าวว่า เป็นเหตุให้พวกเจ้าเมืองแตกในอินเดียให้ทำอันยากจนแล้ว จึงเห็นว่า การตั้ง

^๔Wira Wimonity, Historical Patterns of Tax Administration in Thailand. (Thesis Presented to the Faculty of the Institute of Public Administration of Thammasat University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Public Administration; 1961) p.74 (referred from Suthanshee Ngeen Ehraklong, Accounts of the Treasury. Department of Treasury, Ministry of Finance.)

พระคลังสินค้าไทยได้แยกอย่างมาจากอินเดีย

จากจดหมายของเซอร์ ทอมัส โร (Sir Thomas Roe) ถึงผู้ว่าราชการบริษัทอินเดีย
ที่สุรัต โกรธของเหตุถึงการกระทำของเจ้าในราชวงศ์โมกุลของอินเดียที่โกรธระกัการกษัตริย์ของ
อังกฤษ ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๑๑๖ (ค.ศ. ๑๖๑๕) ทั้งนี้คือ ดินแดนของอังกฤษ ถูกขับ เขาไป
โดยใช้กำลัง ท่อว่าพูดกันว่า คนไทยของเขาถูกขับ เขาก็ถูกขับคนขับเข่าอีกเขาไป ฉะนั้น
ตุลาการถูกขับไทย เขาก็มีอำนาจสิทธิ์ที่จะได้รับอนุญาตให้ขอเข้าเมืองหรือไม่แล้วแต่ความพอใจ
ของ เจ้าผู้ครอง เมือง ซึ่งจะเสนอให้คำปรึกษาบ้าง ๆ แต่ที่กล่าวอยู่ในตุลาการก็จะว่าขอไม่ให้
กล่าว เจ้าผู้ครอง เมืองจะไม่ถึง และอำนาจของคนที่นั่นแล้วก็จะแบ่งเอาสิทธิ์เข้าไป และขอใช้โดย
ไม่มีใครจะลงโทษอีกจากเรือโคโยไม่มีคำอนุญาตเป็นพิเศษ ชาวอังกฤษ ยศของเรือ ๑ - ๑ วัน
ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางการค้าเป็นธุรกิจ ชาวพื้นเมืองเข้ามาจนที่สวนอริ (Gardens) ถูกขับ
อย่างทรุณ เนื่องจากขายไก่และเครื่องที่บางอย่างให้แก่ผู้เรือ

ลักษณะการทั้งพระคลังสินค้าของไทยที่ขายสิ่งกับชาวตุลาการการค้าขายของประเทศ
ทางตะวันออกทั้งบริษัทอินเดียจีน บริษัทที่โคโยสิทธิ์บริษัทรัฐบาลของอินเดียจะเป็นผู้เดียว

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไทยบุรุษ (เรื่องวิเทศ
อักษรบริการ วรรณคดี พ.ศ. ๒๔๖๖) หน้า ๒๐-๒๑
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "อังกฤษเข้ามาทำสัมพันธไมตรี" (เรื่องวิเทศ
อักษรบริการ วรรณคดี พ.ศ. ๒๔๖๖) หน้า ๕

Letters Received by the East India Company from its Servants
in the East, Vol. III., (London: Sampson Low Barsten & Company Ltd.,
1896) pp. 182-184.

มีอำนาจทำลายใบประทวนทางตะวันออกได้ ข้อคำเอกขนี้เข้ามาทำการค้าขายเมื่อในเกาะ
 ทรสกาที่โคกภูเขา เช่น การผูกขาดของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ มีจุดมุ่งหมายว่า
 เวียงหนกที่มีคนอังกฤษ เมื่อเข้ามาถึงท่าเรือใกล้บริษัทที่ควบคุมอยู่ หรือเมื่อไปมาสะดวกเรือของ
 บริษัทในทะเล และเมื่อในท่าเรือแสดงใบกำกับของประธานและสภาหรือหัวหน้าเรือของ
 บริษัทแล้ว จะถูกกล่าวหาว่าเป็นอินเดียนโฮมเบอร์ และให้คิดว่าสิ่งๆ บุคคลผู้หนึ่งอาจจะมีการ
 ใดก็ตามทำสำหรับไทย ละฮวาน หรือเอเชีย อิกเนีย (Cassia lignea) และจุดมุ่งหมาย
 คำเดียวว่า ถ้าหากเขาได้ขายสินค้าเหล่านี้ สินค้าอื่นจะถูกจับ และถูกส่งกลับ

ส่วนคลังสินค้าของฝรั่งที่ตั้งขึ้นทางแถบตะวันออกนี้ไม่เหมือนกับคลังสินค้าของไทย
 คลังสินค้าของฝรั่งตั้งขึ้นเพื่อการค้าสินค้าในเมืองเขตรอบๆ ในสถานที่ ๆ เรือเข้าไปจอดทำการค้า
 ขาย ในชั้นแรกชาวตะวันออกยังไม่ตั้งคลังสินค้า มีแต่เรือของค้าขายในที่ ๆ กล่าวจะซื้อสินค้า
 ได้ เข็มบางทีหาซื้อไม่ได้ หรือได้โดย จึงไปซื้อของคลังสินค้าในหมู่เกาะที่เขาตั้งขึ้นในเมือง
 เขตรอบๆ เมื่อเรือมาถึงจะซื้อสินค้ากลับไปก็พบที่ ส่วนของที่นำมาจากเรือเก็บไว้
 ในคลังสินค้า เพื่อช่วยให้สะดวกในการค้าขายไม่ของเสียเวลา การตั้งคลังสินค้านี้ต่อมาเมื่อมี
 เรือมาก มีสินค้ามาก ก็ต้องมีพนักงานเจ้าหน้าที่มากขึ้น เพื่อปฏิบัติงานและรักษาความปลอดภัย
 ควบคุมการค้ากับแสวงหาและสะสมสินค้านานุกินี่ ฝรั่งเข้ามาขายแถบนี้ในสมัยแรกๆ ชาติที่
 แ่่งขันกันมากทางตะวันออกคือ โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ ซึ่งแย่งชิงกันมาจนถึงกับวิวาท
 วิวาทกันเอง เขตรอบๆ ทั่วๆ ส่วนสถานที่เป็นคลังสินค้านี้ก็ตั้งสร้างไว้เมืองละเมืองกลายเป็น
 เป็นชุมพรการค้า ในคลังสินค้านี้ก็มีเรือเป็นเรือนมั่งคั่งก็มีเรือเล็กน้อยมาจากต่างที่ เมือง

**Jain Anderson, Dutch In intercourse with Hindostan in
 Seventeenth Century, (London: Egon Paul, French, Robinson, & Co.,
 Ltd., 1890) pp.180-181*

เพื่อใช้ต่อสู้กับรั้งความกับเอง จึงเริ่มมีการขึ้น คลังสินค้ากอบขายทั่วไปออกไปทุกที จนในที่สุด
มีการจริง ๆ มาประจําการ กลายเป็นย่านเมือง การหาสินค้าจึงแตกต่างกันไป ต้องเก็บภาษี
เก็บใจขาย ก็ใช้กำลังทหารค้ำยันเมืองไว้ให้อ่านาจ ดินแดนตะวันออกจึงตกอยู่ในอำนาจรั้ง
ถือครอง จนแทบทั้งประเทศ เช่น อินเดีย เป็นต้น

ส่วนคลังสินค้าของไทยเรานั้น ตั้งขึ้นในกรุงศรีอยุธยา และในเมืองอื่น ๆ ก็มี เช่น
ที่ปัตตานี แต่ส่วนใหญ่อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา จัดการการค้าการขาย เวทีต่างประเศที่เข้ามาต้อง
ไปคลังสินค้าเดือกี้ของไว้ใในมาขายการก่อน แบ่งออกเป็นสองประเภทคือ ประเภทที่วาง
ราชการปกครองใจจริง ๆ เช่น ราชบุรุษรั้ง และอีกประเภทหนึ่งเป็นสินค้าที่วางราชการ
เห็นว่าน่าจะไปขายต่อหากำไร ได้ก็ถือไว้ขายต่อไม่ ของที่ไม่ต้องการจึงถูกขายให้ไปขายกันเอง
ได้ โดยเหตุนี้จึงเกิดมีการค้าของหลวง และมีการค้าของคลังขึ้น ตลอดจนการค้ากับ
จีน

ส่วนการค้าขายในประเศอื่น เช่น ประเทศจีน เมอร์ซิเตอร์ เวเรกซ์ เข้าใจว่า
"... เปิดให้คนทั้งหลายค้าขายได้ทั่วไป และถ้าใครขมขื่นเสีย ... แล้ว ก็ทำการค้าขายได้
ทุกคน..." การค้าขายที่นับถือได้ทำไรมาก แต่ปรากฏว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชนั้น มีขุนนางค้าขาย และยาใหม่ ซึ่งทำให้การค้าขายที่นับถือเสียหมด " ใน
บันทึกนี้บรรยายและพอคำที่ทำการค้าขายทุกอย่างได้โดยสะดวก เมื่อเวลานั้นเรือเข้าไป

กรมวิจิตรวาทการ "การพาณิชย์และการคมนาคม" วิจิตรวาทการ
โรงพิมพ์สำนักพิมพ์เนียมเนียบกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๑๖๖-๑๖๗

กรมวิจิตรวาทการ ประมุขแห่งราชการวิจิตรวาทการ "ประมุขแห่งราชการ
ภาคที่ ๑๑ จรรยาบรรณรั้งเผด็จการกับภาวะการค้าในเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา
(โรงพิมพ์วิจิตรวาทการ จำกัด พ.ศ. ๒๕๐๕) หน้า ๑๖๗

"เรื่องเกี่ยวกับเชิงธรณี" หน้า ๑๖๘

ในเมืองขึ้นมี ก็เลี้ยงแต่เลี้ยงปากเลี้ยงท้องเท่านั้น แต่ก็จะขายไปก็มีใจผูกพันเพราะ

ลักษณะการค้าขายระบอบพระคลังสินค้าไทยทั้งนี้ เป็นลักษณะเฉพาะซึ่งได้มาแต่เดิม
ในการตั้งกรุงราชโศก เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องค้าขายหาผลประโยชน์มาบำรุงประเทศ
ให้มาก เติบโตขึ้นในบางสมัยไทยก็ยกให้ทางชาติบุคลการสินค้าบางชนิดได้ การค้าพระคลัง
สินค้าทั้งขึ้นและลงกับสมัย แต่ที่ในวังสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ บ่อยๆ เข้ามาค้าขายมากขึ้น เข้าไป
การค้าเจริญขึ้น เมื่อการค้าขายดี ความจำเป็นของพระคลังสินค้าก็หมดไป แต่ในขณะแห่ง
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัฐบาลยังคงถือแบบแผนธรรมเนียมการค้าอย่างเดิม พระคลังสินค้าจึง
ยังคงมีอยู่ แต่มีเรื่องมาจนเมื่อ จอมทัม บวรวิง เข้ามาทำสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ เมื่อ
จอมทัม บวรวิง เองก็เห็นว่า ประเทศไทยมีภาระที่น่าจะเจริญ แต่ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากความจก-
การติดขัด และระบอบการค้าผูกขาดนั่นเองมาถือกันการขยายตัวและความเจริญของนครการค้า
ของเมืองไทย เมื่อไทยได้ทำสัญญาซื้อขายกับอังกฤษ และประเทศต่าง ๆ ในยุครบแล้ว การค้าของ
พระคลังสินค้าก็หมดไป แต่พระคลังสินค้าจะคงมีอยู่ แต่หน้าที่ก็ผิดไปจากเดิม มีหน้าที่ได้ค้าเรื่อง
ค้าขายจากต่างประเทศเท่านั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ยังมีมากว่าเมืองการค้าต่าง ๆ ใช้น้ำกับพระ-
คลังสินค้า บวกรวมกันไว้ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ คือ

- อาหารหยาบ ก ข
- ข่อนเปียไทย ข่อนเปียจีน รวม ๒๐ ล้านล
- อาหารการหมักต่าง ๆ ในหัวเมือง
- ภาชนะดินเผา
- ภาชนะดินเผา

“ประวัติของพระคลังสินค้า” จากงานแปลของคณะทูตค้าขายกับอังกฤษ เมื่อครั้งครั้ง
กรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๕” (เรื่องพิมพ์ในหนังสือรวมเรื่อง
พระคลัง พ.ศ. ๒๔๖๖) หน้า ๕๖

- ภาษาตุร
- ภาษาสันสกฤต
- ภาษาเขม
- ภาษาเขม ปอ ความ
- ภาษาญ
- ภาษาใหม่ขี้
- ภาษาเขม ภาค
- ภาษาเขมไทย
- ภาษาเขมเขม เขม
- ภาษาเขม
- ภาษาเขม

พระมหากษัตริย์ทรงมีอยู่ด้วยอำนาจแห่งพระบารมีพระเดชพระคุณของพระองค์เจ้าอยู่หัว
ทรงเป็นปฐมบูรพการปกครอง (คือพระ) บารมีอันยิ่งใหญ่ ดังปรากฏในระบอบราชาธิปไตยของการ
ปกครองแผ่นดินว่า ในที่นี้ยังทรงพระศกัณฐ์ตามมี และทรงมีอำนาจระบอบ เป็นพระบารมี
ที่สืบไปพระศกัณฐ์ทั้งสองกรมนี้ ก็ร ทรงลงไปเกือบครึ่งหนึ่งตามทุกชนิด เงินทองเงินทอง
ราชการก็ทรงทุกที จนเงินแผ่นดินเกือบไม่พอใช้ จึงต้องเป็นหนี้กับต่างประเทศบ้าง รัฐบาล
เดิมก็ทรงระบอบเก่า เจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงตั้งทรงไว้ บารมีอันยิ่งใหญ่เป็นเจ้าอยู่หัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๑๐
 "ฉบับพิมพ์ครั้งแรกที่ อ. กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จุฬาลงกรณ์
 บางอย่าง" คู่มือกรมเนียบต่าง ๆ ฉบับพิมพ์ (ม. พ. ๑๖๖๖) (ม. พ. ๑๖๖๖)
 หน้า ๑๖๖-๑๖๗

ยกเลิกพระคลังสินค้าเอชเอวร่วมกับสำนักงานพระคลังมหาสมบัติ และยกขึ้นเป็นกระทรวงพระคลัง
มหาสมบัติในภายหลัง โดยรวมเอาพระคลังในน้ำ และพระคลังในขวาเข้าไว้ด้วยกัน ไทย
เหตุนี้พระคลังสินค้าจึงมีกำเนิดขึ้น มีกรุงศรีอยุธยาจึงกลายเป็นเมืองท่าของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเจ้าอยู่หัว.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แม่พิมพ์ พระบาทสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเจ้าอยู่หัว พระบรมราชานุสาวรีย์ การปกครอง
แม่พิมพ์ (โรงพิมพ์: กรมศิลปากร พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๖) หน้า ๕๖-๕๗

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฎหมายตราสารของ เล่ม ๑ - ๘ องค์การการค้าของคองสุภา พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖

กระทรวงคมนาคม วัฒนธรรมไทยเรื่องพาหนะทางน้ำ โรงพิมพ์คลังออมสิน พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๗

กรมศิลปากร คำบรรยายสันนาโบราณคดีสมัยกรุงสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓ ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร

พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๓

จจร สุรภานิช ออกสาวโซ เบนทรหรือการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ โรงพิมพ์

อักษรสมัยพิมพ์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖

คำให้การชาวกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ อักษรนิตี โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๗

จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เมื่อมีจอ พ.ศ. ๒๕๐๓ โรงพิมพ์โสภณพิพรร-

ธนากร พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖

จดหมายเหตุเจ้าอนุหัว พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-

เจ้าอนุหัว พิมพ์แจกในงานพระเมรุพระเจ้ายบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีนารถสวัสดิ

พ.ศ. ๒๔๗๕

จดหมายเหตุเจ้าอนุหัว พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน โรงพิมพ์

โสภณพิพรรธนากร พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖

คำกราบทูลอาท สมเด็จพระเจ้ายบรมวงศ์เธอ กรมพระยา "คำทำนายอากรบางอย่าง"

อักษรธรรมนิยมต่าง ๆ เล่มจบ ๒ พิมพ์และการพิมพ์ สมุรี พ.ศ. ๒๕๐๖

ทรงศรี อาจอรุณ การแก้ไขสมมติว่าช่วยพิมพ์อักษรนอกอาณาจักรสยามกับประเทศมหาอำนาจใน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงพิมพ์สมาคมนักพิมพ์แห่งประเทศไทย

แห่งประเทศไทย พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๖

ภวัช รัตนชาติ เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๗

นราธิปประทีปรัตน์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ เสด็จ จดหมายเหตุจากแม่ เล่ม ๑ - ๒

องค์การศาลพระยา พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๕

นราธิปพงษ์ประทีป พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น ประวัติกามุขของไทย โรงพิมพ์พระจันทร์

พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๖ และฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๐

นริศราญวิจิตรวงศ์ กรมหลวงเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยา ศาสนสัมพันธ์ ภาค ๑ สำนักพิมพ์คลังวิทยา พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๘

น.ส. ศาสตราภรณ์ นราธิป จดหมายเหตุที่มาจากเรือเขมรออกสู่เมืองอินทรีวิง กรุงลอนดอน

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระยารวิไชยวิจิตร (เลื่อน สมบัติรักษ์)

พ.ศ. ๒๕๑๖

น่าย ซึ่งภากร บันทึกคำบรรยายการคลัง บริษัทประมวลธุรกิจ จำกัด พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๕

ประชุมศึกษารีก ภาค ๑ โรงพิมพ์พระจันทร์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๗

ประวัติกามุขไทยสมัยกรุง มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับแรก ในเวลาว่างแต่งชาติไม่สมบูรณ์

ลือคำสารี นวาง (เลื่อน สวีวรรณ) บูรณการ นวาง (ฉบับ อ่องระเบียน) วิทยายุทธ

สุน (นาม สมบัติรักษ์) ประวัติกามุขไทยสมัยรัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์สุทธาภา พระนคร

พ.ศ. ๒๕๑๖

วิจิตรวาทการ นวาง วิจิตรอนุสรณ์ โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี พระนคร พ.ศ.

๒๕๐๕

วิจิตรวาทการ นวาง ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ โรงพิมพ์วิจิตรวิจิตร จำกัด

พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๕

วิจิตรวาทการ นวาง เอกสารเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์

พระจันทร์ พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๖

สงวน ชันนง ศัพท์แปลไทย-อังกฤษ โรงพิมพ์วิจิตรวิจิตร

พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๕

สง่า กาญจนานันท์ ประวัติกามุขไทย โรงพิมพ์วิจิตรวิจิตร พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๕

ศึกษา ท. โทณฤพร แปล นิโกลาส แซรเวส ประวัติศาสตร์บรรพชาภิเษกการเมืองแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์
ท.๖.๒๕๖

ศึกษา ท. โทณฤพร แปล สังฆราชปาเลสไตน์ เค้าเรื่องกรุงสยาม โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์
ท.๖.๒๕๖

พระราชนิพนธ์

พระราชนิพนธ์การฉบับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม ๑ ตอน ๑ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ท.๖.๒๕๖

พระราชนิพนธ์การฉบับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม ๑ ตอน ๒ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ท.๖.๒๕๖

๒๕๕๘

พระราชนิพนธ์การฉบับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม ๒ ตอน ๑ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ท.๖.๒๕๖

๒๕๕๘

พระราชนิพนธ์การฉบับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม ๒ ตอน ๒ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ท.๖.๒๕๖

๒๕๕๘

พระสมุหพระยาวรรณ

พระสมุหพระยาวรรณภาคที่ ๕ "ทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับจีน" โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์
ท.๖.๒๕๖

พระสมุหพระยาวรรณภาคที่ ๖ "ทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับฝรั่งเศส" โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์
"ไทยรบพม่า" โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ท.๖.๒๕๕๘

พระสมุหพระยาวรรณภาคที่ ๗ "เรื่องจรรยาบรรณในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช"

พระสมุหพระยาวรรณฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๕ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ท.๖.๒๕๖
ท.๖.๒๕๖

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓ "ทางไมตรีระหว่างไทยกับจีน" ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุด
แห่งชาติ เล่ม ๕ โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิวัฒน์ พระนคร พ.ศ.๒๕๐๓

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ "เรื่องไทยกับฝรั่งเศสเป็นไมตรีกันครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์"
ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พระนคร
พ.ศ.๒๕๐๓

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๑ "จดหมายเหตุเรือสำเภาเรือแมกกีกัน" ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุด
แห่งชาติ เล่ม ๑ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ พระนคร พ.ศ.๒๕๐๓

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๒ อุดม อมารยกุล นาย แด "เรื่องจดหมายเหตุของพระบาทหลวง
ฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งที่วังแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์นเรนทร ภาค ๑" โรงพิมพ์โสภณ-
พิทยพยาดกร พระนคร พ.ศ.๒๕๐๔

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๖ "เรื่องจดหมายเหตุของพระบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งที่กรุง-
ศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินพระเจ้าเพทราชา ภาค ๑" โรงพิมพ์โสภณพิทยพยาดกร พระนคร
พ.ศ.๒๕๑๐

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๗ "เรื่องจดหมายเหตุของพระบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งที่กรุง-
ศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินพระเจ้าเสือ และพระเจ้าท้ายสระ" โรงพิมพ์โสภณพิทยพยาดกร
พระนคร พ.ศ.๒๕๑๕

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๐ "เรื่องจดหมายเหตุของพระบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งที่กรุงศรี-
อยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์นเรนทร ภาค ๑" โรงพิมพ์โสภณพิทยพยาดกร
พระนคร พ.ศ.๒๕๑๐

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔๑ "เรื่องจดหมายเหตุของพระบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาตั้งที่กรุงศรี-
อยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์นเรนทร ภาคที่ ๒" โรงพิมพ์โสภณพิทยพยาดกร
พ.ศ.๒๕๑๐

ประมวลกฎหมายอาญาภาคที่ ๓๓ "เรื่องกฎหมายแพ่งของคณะทนายรังแกสิ่งเข้ามาที่รังแก—
ศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๑" โรงพิมพ์อักษรนิติ
พระนคร พ.ศ. ๒๔๖๖

ประมวลกฎหมายอาญาภาคที่ ๓๔ "เรื่องกฎหมายแพ่งของคณะทนายรังแกสิ่งเข้ามาที่รังแก—
ศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค ๑" โรงพิมพ์อักษรนิติ—
ธนาคาร พระนคร พ.ศ. ๒๔๖๖

ประมวลกฎหมายอาญาภาคที่ ๓๕ ตำรับราชบัณฑิต ฉบับเจ้าพระยามหาคะเสถียร กรมพระยา
"ว่าด้วยอภัยโทษเข้ามาทำสัฏกัมภีระ" โรงพิมพ์อักษรนิติ ธนาคาร พระนคร
พ.ศ. ๒๔๖๖

ประมวลกฎหมายอาญาภาคที่ ๓๖ "กฎหมายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์" โรงพิมพ์อักษรนิติ ธนาคาร
พ.ศ. ๒๔๖๖

ประมวลกฎหมายอาญาภาคที่ ๓๗ นิเทศา สุรภูต แปล "กฎหมายแพ่งวินยาศ" สำนักงานปลัด—
นายกรัฐมนตรี พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายสงัด จันทราภรณ์ พ.ศ. ๒๕๐๐

กฎหมายแพ่งกวีเขียน

กฎหมายแพ่งสมัยกรุงศรีอยุธยา กองกฎหมายกวีเขียน หรือผูกแต่งชาติ

กฎหมายแพ่งกรุงธนบุรี กองกฎหมายกวีเขียน หรือผูกแต่งชาติ

กฎหมายแพ่งกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๕ กองกฎหมายกวีเขียน หรือผูกแต่งชาติ

วารสารกฎหมาย และศิลปการ

ชจร สุภทธานิช "การก่องประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ" ศิลปการ ปีที่ ๑ เล่ม ๑
(มกราคม) พ.ศ. ๒๕๐๔

จินตนาการ เรื่อง แปล "จดหมายเหตุเรื่องการจะขอเป็นชายแม่เดิมสมเด็จพระนางเจ้า-

มหาราช" วารสารศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๑๖ (พฤษภาคม) พ.ศ.๒๕๑๓

เฉลิม บงบุญเกิด "เมืองไทยในจดหมายพิเศษ" ศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๒-๓ (กรกฎาคม-
กันยายน) พ.ศ.๒๕๑๓

บุษวี ศรีศักดิ์สงคราม แปล "ชีวิตและเหตุการณ์ของคณะสตรีไทยที่
แห่งราชอาณาจักรสยาม" วารสารศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (ธันวาคม) พ.ศ.๒๕๑๑

คำกรวดชาบุฉกรรจ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา "บันทึกเรื่องความทุกข์
ศิลปากร ปีที่ ๒ เล่ม ๕ (มกราคม) พ.ศ.๒๕๑๓

ฉม ไตรผลจิตร แปล "นิสเซอร์กับหัวแมงกิ้งก่า" "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและวัฒนธรรมกับ
สยาม" วารสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม ๑ (พฤษภาคม) พ.ศ.๒๕๑๖

ฉม ไตรผลจิตร แปล "กรุงสยามเมื่อ ๒๕๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว" วารสารศิลปากร ปีที่ ๕ เล่ม
๑๑ - ๑๑ (มิถุนายน - เมษายน) พ.ศ.๒๕๑๕

พิทักษ์ สุชาติ "การขับไล่พ่อค้าฝรั่ง" ศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (พฤษภาคม) พ.ศ.๒๕๑๓
มหาอำมาตยาธิบดี พระยา "บุตเหตุจี้ตั้งกรมตำรวจ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑" วารสารศิลปากร
ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (สิงหาคม) พ.ศ.๒๕๑๓

"บุตเหตุแห่งการวิไลอารยธรรมที่วังชาวตะวันตก ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี" ศิลปากร
ปีที่ ๑ เล่ม ๕ (มกราคม) พ.ศ.๒๕๑๑

"สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับเดนมาร์ก" ศิลปากร ปีที่ ๑๑ เล่ม ๓ (กันยายน) พ.ศ.๒๕๑๑

"เอกสารประวัติศาสตร์เรื่องไทยอุปถัมภ์ให้พ่อค้าชาวเดนมาร์กเข้ามาค้าขายในระบอบไทย เมื่อ
ครั้งกรุงวิบุตยาเป็นราชธานี แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พุทธศักราช ๒๑๕๑"
วารสารศิลปากร ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (ธันวาคม) พ.ศ.๒๕๑๑

บรรณานุกรม

- Andersen, John. English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, London : Kegan Paul, Trench, Trubner, & Co., Ltd., 1890.
- Cartor, A. Cecil. edited, The Kingdom of Siam, New York and London : G. P. Putnam's Sons; New York : The Knickerbocker Press, 1940.
- Encyclopaedia Britannica, "East India Company", Vol.7, U.S.A. : Encyclopaedia Britannica, Inc., 1967.
- Firlaysen, George. The Mission to Siam and Hug, London : John Murray, Albemarle-Street, MCCCXVI.
- Graham, W.A. Siam : A Handbook of Practical Commercial and Political Information, 2nd. ed., London : Alexander Hering Ltd., The De La Mare Press, 1912.
- Ingram, James C. Economic Change in Thailand Since 1850, California : Stanford University Press, 1955.
- Letters Received by the East India Company from its Servants in the East, Vol.I, 1602-1613, London : Sampson Low, Warsten & Company Ltd., 1896.
- Letters Received by the East India Company from its Servants in the East, Vol.II, 1613-1615, London : Sampson Low, Warsten & Company Ltd., 1897.

Letters Received by the East India Company from its Servants in the

East, Vol.III, 1615, London : Sampson Low, Marston & Company
Ltd., 1899.

Letters Received by the East India Company from its Servants in the

East, Vol.IV, 1616, London : Sampson Low, Marston & Company
Ltd., 1900.

Letters Received by the East India Company from its Servants in the

East, Vol.V, 1617, London : Sampson Low, Marston & Company
Ltd., 1901.

Letters Received by the East India Company from its Servants in the

East, Vol.VI, 1617 (July to December), London : Sampson Low,
Marston & Company Ltd., 1902.

Mallech, D.E. Siam. Calcutta : Baptist Mission Press, 1852.

Noale, Frederick Arthur. Narrative of a Residence in Siam. London :
Office of the National Illustrated Library, 1852.

Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the

17th Century. Vol.I-IV, Bangkok : The Council of the
Vajirana National Library, 1912.

Vella, Walter F. Siam Under Rama III 1824-1851. New York : J.J.
Augustin Incorporated Publisher, 1957.

Weed, William Alfred Rae. A History of Siam. Bangkok : Chalermit
Bookshop, 1959.

Wimoniti, Vir. Historical Patterns of Tax Administration in Thailand,

Unpublished : Master of Public Administration 's Thesis,

Thammasat University, Institute of Public Administration, 1961.

Webster New Twentieth Century Dictionary, 2nd. ed., Cleveland and

New York ; The World Publishing Co., 1962.

The Journal Of The Siam Society.

Blankwaardt, W. "Relations between Holland and Siam" J.S.S. Vol.VII,

(Bangkok) 1959.

de Campos, Sr. Joaquim. "Early Portuguese Account of Thailand",

J.S.S., Vol.XXXII, part I, (Bangkok), 1940.

Hutchinson, W. "Four French State Manuscripts", J.S.S., Vol.XXVII,

part II, (Bangkok) 1935.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย